

Att lämna skyttegravarna

Underrättelsetjänstens roll för track two diplomacy och
konflikten på Nordirland

Abstract

Denna uppsats är en fallstudie av upplösningen på konflikten på Nordirland. Den söker med hjälp att teoribildningarna kring "track two diplomacy" och underrättelsetjänst utröna vilken roll "track two diplomacy" spelade för fredsprocessen på Nordirland, och om underrättelsetjänst krävs för denna form av diplomati i polariserade konflikter ska kunna verka.

Konflikten på Nordirland var en mycket polariserad och långdragen. I fredsprocessen har track two diplomacy varit förekommande, och i konflikten var underrättelsetjänsten en utmärkande faktor, detta gör Nordirland till en god fallstudie.

Studien visar att utan track two diplomacy hade inte fredsprocessen givit så goda resultat som det reella. Samt att underrättelsetjänsten genom MI6 officeraren Michael Oatley haft en viktig roll för denna diplomati, genom att skapa och utnyttja kontakter med IRA vilket ledde arbetet till konkreta diplomatiska resultat. På så sätt har underrättelsetjänsten varit en högst bidragande faktor för track two diplomacy, men inte ett krav.

Nyckelord: diplomati, track two diplomacy, underrättelsetjänst, Nordirland, IRA

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	2
1.1.1	Tidigare forskning	2
1.2	Disposition	3
1.3	Syfte och Frågeställning	3
1.4	Hypotes.....	4
2	Teoretiskt ramverk	5
2.1	Underrättelsetjänst och dess syfte	5
2.1.1	Underrättelsecykeln – en övergripande arbetsmetod	6
2.1.2	Humint och människans betydelse	7
2.2	Diplomati.....	7
2.2.1	Track two diplomacy.....	8
2.3	Underrättelsetjänst och diplomati.....	9
3	Metod	11
3.1	Fallstudie	11
3.2	Operationalisering	12
3.3	Avgränsningar	13
4	Empiri på fallstudien Nordirland	14
4.1	En kort bakgrund till Nordirlandkonflikten	14
4.1.1	Konfliktens huvudparter och dess förhållande.....	15
4.1.2	Avgränsningar	16
4.2	Track two diplomacy på Nordirland	16
4.2.1	Track one diplomacy	16
4.2.2	De hemliga kontakterna med Sinn Fein	17
4.2.3	Father Alec Reid – en hjälpande hand	18
4.2.4	Michael Oatley – Intermediären.....	19
4.3	Underrättelsetjänstens roll i konflikten	20
5	Analys av empirin	22
5.1	Track two diplomacys roll för fredsprocessen	22
5.2	Analys av underrättelsetjänsten på Nordirland	23

5.3	Underrättelsetjänstens roll för Track two diplomacy	23
6	Slutsatser.....	24
	Litteraturförteckning	25
	Artiklar.....	26
	Intervju.....	26

1 Inledning

Efter det första världskriget beskyllde man avsaknaden av öppna fredssamtal för misslyckandet i att avsluta de blodiga stridigheterna, och efter detta skede ett trendbrott i historien. För att inte upprepa detta öde skulle diplomati framöver föras enligt en öppen och inkluderande princip förenlig med den nya världens demokratiska framsteg, så som vi än idag känner till begreppet. Avtal mellan stater som tidigare fördes helt i det fördolda blev offentliga vilket löste flera problem förenade med nya demokratiska värderingar. Men det skapade också nya problem, för vad länder föredrog att hålla hemligt behövdes nu skyddas och ett nytt behov för inofficiella och dolda kontakter uppstod (Aggestam, 1996:8-9). Dolda inte bara från offentlighetens ljus utan även för motståndarens och de egna leden. Således växte parallellt en alternativ form av diplomati fram, den så kallade track two diplomacy, diplomatins andra spår, vilket är det centrala begreppet för denna studie.

Att kunna skydda en stat från inom- och utomstående hot är något som ständigt är reellt i en situation av förhandlingar och konflikter. I Sun tzu, den gamla kinesiska handboken för krigföring, står det skrivet att *"one who knows the enemy and knows himself will not be endangered in a hundred engagements"*. Citatet pekar på vikten, behovet och nödvändigheten av att inte enbart kännas vid ens egna styrkor och begränsningar utan att även motståndarens för att nå framgång i strid. Underrättelsetjänsten, som kan bistå med detta, utgör därmed en vital del för statens säkerhet och deltagandet i internationella konflikter.

Under flera konflikter har track two diplomacy påträffats vilket ofta också framhållits som en avgörande del i det diplomatiska arbetet, men vad är det mer än ett fenomen? Och hur uppstår fenomenet? Underrättelsetjänsten kan fungera som att tända lampan i ett mörkt rum, och skapar underlag för handling i krig och konflikter, men kan den även påverka diplomatins utövande?

Konflikten på Nordirland är en som under lång tid varit återkommande. Under det senaste århundradet har det rådigt stridigheter mellan Irländska republikaner och Brittiska unionister och än idag har konflikten inte helt upphört trots att fred nu råder. Senast den 24/11 2006 försökte en protestantisk extremist inta Nordirlands parlamentsbyggnad beväpnad med handeldvapen och sprängmedel (TV4 Nyheterna, 25/11, 11:00). Fred och vapenvila har officiellt infunnits sedan 1996 mycket till hjälp av den aktiva diplomati som pågått under de sista 10 åren av konflikten. Denna konflikt är därför intressant utifrån perspektiven för track two diplomacy och underrättelsetjänst.

1.1 Bakgrund

En kompromiss är konsten att dela en kaka så att alla tror att de har fått den största biten

– W. Churchill

Track two diplomacy som begrepp har framkommit genom att parter i konflikter inte offentligt kunnat kommunicera utan gjort så i det fördolda. Detta fenomen har teoretiserats kring tidigare och det finns flera studier som utgått från begreppet i forskning kring fredsprocesser. Den vanligaste infallsvinkeln för detta är olika sätt man, genom track two diplomacy, kan driva en fredsprocess på ett alternativt och kompletterande sätt till vanlig diplomati (intervju, Aggestam, 19/12). Denna studie kommer delvis att framskrida på samma sätt, men resultatet kommer inriktas på teoretiseringen kring track two diplomacy istället för att bli en studie av fredsprocessen på vår fallstudie.

Denna uppsats riktar dock inte bara in sig på track two diplomacy utan också på underrättelsetjänsten som andra variabel. Underrättelsetjänst tar många olika former och det finns mycket forskat om detta område men mindre i samband med track two diplomacy. Syftet med underrättelsetjänst som ytterligare variabel är att studera flera förklaringsfaktorer för fenomenet track two diplomacy. I det som redan är studerat i ämnet beskrivs vilka förklarande motorer som driver denna form av diplomati, men inte de bakomliggande förutsättningarna till track two diplomacys effektivitet. Som detta kan underrättelsetjänsten spela roll för track two diplomacy, och i vilken mån som detta är en signifikant variabel är målet för denna studie.

Den valda fallstudien är Nordirland, vilket är en konflikt där track two diplomacy uppträtt. Den första delen av frågeställningen är vilken roll denna typ av diplomati hade för fredsprocessen. Detta kommer dock inte bli en beskrivande studie av fredsprocessen på Nordirland, utan en analys av förutsättningarna för variabelernas samband. För att underrättelsetjänstens roll för track two diplomacy ska kunna förklaras tillfredsställande måste en förutsättning för detta vara att track two diplomacy varit betydande för fredsprocessen. Om den inte varit det omöjliggör det att med hjälp av fallstudien förklara huruvida resultaten av studien är relevanta eller inte. Att detta förhållande råder är en grundsten för studiens genomförande.

1.1.1 Tidigare forskning

Under materialinsamlingens gång har det utkristalliserats att den tidigare forskningen, rörande valet av studie, är något ojämn på så sätt att underrättelsetjänst och diplomati är välomskrivna och likaså fallet Nordirland, men kopplingen mellan dessa båda variabelerna är mindre omskrivna. Detta bekräftades genom en för denna uppsats gjord intervju med Karin Aggestam, professor på statsvetenskapliga institutionen i Lund och flitig forskare kring

fenomenet track two diplomacy, som till en början ställde sig frågande till sambandet med underrättelsetjänst. För detta låg det till viss grund att hon enligt sig själv ej var lika insatt i underrättelsetjänst som track two diplomacy, men under intervjuens gång blev bilden för henne mer nyanserad och erkännansam. Anledningen till intervjun med Karin Aggestam var av just den anledning att hon har forskat så mycket kring track two diplomacy särskilt i konflikten mellan Israel och Palestinier. I flera studier pekar hon på rollen track two diplomacy spelat för fredsprocessen.

I en artikel av Len Scott med titeln Secret Intelligence, covert action and clandestine diplomacy, finns det en viss mån skrivet om det samband som denna studie inriktat sig på. I Scotts artikel använder han sig både av Nordirland och av Kubakrisen som fallstudier för att utröna det som kallas "covert action" och underrättelsetjänstens samt track two diplomacys roll för "covert action". Denna artikel tar dock inte någon djupare ansats till diskussion om förhållandet och författaren nämner själv möjligheterna till ytterligare forskning i området (Scott, 2004: 331).

1.2 Disposition

Dispositionen är upplagd på följande sätt. Härfter presenteras syftet och frågeställningen samt hypotesen som för resultatet av studien. I kapitel två presenteras sedan det teoretiska ramverk som studien kretsar kring och i det tredje följande kapitlet presenteras sedan metoden genom vilken materialet kommer bearbetas vilket sedan presenteras i kapitel fyra. Efter detta följer analys och slutsatser. Upplägget är gjort utifrån en klassisk vetenskaplig disposition för att så klart och tydligt hålla fast vid en röd tråd (Rienecker & Jörgensen, 2000, sid. 216)

1.3 Syfte och Frågeställning

Syftet med denna uppsats är att studera inverkan av underrättelsetjänst som en förklarande variabel för teoretiseringen kring track two diplomacy genom att använda Nordirland som fallstudie. Samt att studera vilken inverkan på fredsprocessen som track two diplomacy hade. Utifrån detta utmynnar studien i att visa om underrättelsetjänst är en signifikant del av teorin kring track two diplomacy.

- Vilken roll spelade track two diplomacy för fredsprocessen på Nordirland? Och vilken inverkan på denna diplomati har underrättelsetjänsten?

1.4 Hypotes

Track two diplomacy ska först och främst ses som ett komplement till vanliga diplomatiska förhandlingar, track one diplomacy (intervju, Aggestam, 19/12). Detta är viktigt att förstå för att avtal sällan sluts i denna alternativa form av diplomati, utan track two diplomacy bidrar oftast till diskussioner till hur man kan samarbeta för den gemensamma saken. I och med detta är inte track two diplomacy en naturlig form av samarbete då riskerna förenade med att exkludera personer och grupper är relativt höga. I konflikter med så pass polariserade ståndpunkter som den på Nordirland är benägenhet till spoilerverksamhet¹ överhängande. Av denna anledning är detta inte ett naturligt tillstånd för aktörerna i en konflikt att självmant söka kontakt för samtal på motståndarsidan utan att någon form av överbryggande kraft medverkar. Utifrån detta tyder det på att någon instans måste lägga grund för möjligheter till samarbete mellan parterna, exempelvis en mellanhand. Det är här som underrättelsetjänsten som variabel kommer in i bilden. Denna nya variabel kan också verka som både en direkt och en indirekt faktor i den diplomatiska processen. Därmed formuleras hypotesen konkret för denna studie som:

- I polariserade konflikter där parternas respektive ståndpunkter är vitt skilda och absoluta, är det fördelaktigt för fredsprocessens framåtskridande att med inofficiella kontakter söka alternativa lösningar med hjälp av track two diplomacy. För att track two diplomacy, i sådana konflikter, ska fungera krävs det en välutvecklad underrättelsetjänst för att skapa direktkontakt mellan parterna.

I en situation av ett så polariserat läge som infann sig på Nordirland har det påvisats att underrättelsetjänsten har spelat en central roll för informationsflödet (Gill & Phythian, 2006, sid. 98), men att detta har spelat en central roll för själva fredsarbetet samt track two diplomacy är målet för denna studie att undersöka. Det explicita sambandet mellan de två teoretiska områdena och att det kan påvisas vara ett som är reellt är hypotesen för denna uppsats.

---

¹ Situationer där grupper som inte vinner något på fredssamtal försöker rasera samarbetet (Wallensteen, 1998:70)

2 Teoretiskt ramverk

2.1 Underrättelsetjänst och dess syfte

Fenomenet underrättelsetjänst har en förmåga att fascinera nästintill vem som helst bara genom dess omnämnande. Mystiken som omgärdar dess natur ger denna effekt, både på gott och ont (Agrell 1998:39-41).

Underrättelsetjänstens uppgift är i stort att tillgodose underlag för någon att fatta beslut på (Agrell 1998:22). Det är ingen exakt vetenskap, då fenomenets slutsatser inte grundar sig på otvetydiga och absoluta fakta, utan på information vars sakriktighet och tillförlitlighet ofta kan ifrågasättas och ibland inte ens fastställas (Herman 1996:140). Trots detta utgör underrättelsefunktionen en avgörande roll för en aktörs agerande. Utan tillgång till en fungerande underrättelsetjänst löper man stor risk att fatta felaktiga beslut med i värsta fall fatala effekter som följd (Herman 1996:140).

Det finns många beskrivningar och definitioner om vad underrättelsetjänst är och handlar om. Enligt Robert Clark beskrivs underrättelsetjänstens syfte som följande:

“Intelligence is about reducing uncertainty in conflict by obtaining information that the opponent in a conflict wishes to deny you. Intelligence is information to act upon and take action from” (Clark 2004:13).

En underrättelsetjänsts syfte och arbete kan beskrivas som att i en värld av mörker fungera som en ljuslykta, den söker sprida ljus där inget finns i jakt på kunskap och insikt om vad som finns och rör sig i dess omvärld, hur det ser ut och i vilken riktning det rör sig. Den söker, finner, och rapporterar om dess upptäckter till berörda parter och beslutsfattare, som i sin tur agerar utefter vad de anser är lämpligt att göra baserat på den informationen. Om man skulle plocka bort underrättelsetjänsten ur ekvationen för det politiska arbetet så vore det som att helt släcka lyset, och de berörda parterna skulle än mer famla i mörkret efter något fast och tidigare känt att klamra sig fast vid.

Underrättelsetjänstens uppgift är inte att skapa inte politik, utan att implementera och efterleva den. Med hänsyn till dess syfte är det dock ofrånkomligt att den inte undgår att influera en statsmakts agerande, då agerandet ofta är baserat på vad underrättelsetjänsten tidigare har yttrat sig om i ärendet kopplat mot vad som sedan görs (Herman 1996:137). På ett motsvarande sätt är den influerad av utrikespolitik samtidigt som den är med och påverkar densamma (Herman 1996:212).

2.1.1 Underrättelsecykeln – en övergripande arbetsmetod

Underrättelsetjänster jobbar generellt efter en modell som går under namnet *underrättelsecykeln* (Agrell 1998:25). Underrättelsecykeln är indelad i minst fyra faser, och oftast flera, planering, inhämtning, bearbetning, analys och delgivning. Då underrättelsetjänsten bereds med en uppgift att lösa ges den ett antal frågor att besvara sk. underrättelsebehov. Därefter planeras i den första fasen det fortsatta arbetet beroende på resurser, tid till förfogande, prioriteringar mm. Vid inhämtningen söker man rätt på den information som kan vara relevant för lösandet av den utsatta uppgiften. Här skiljer sig underrättelsetjänsten från andra typer av utredningsuppdrag. De källor en underrättelsetjänst kan omge sig med är exklusiva för just deras verksamhet. Till deras förfogande står sådant som elektronisk avlyssning och övervakning, flyg- och satellitspaning (TECHINT), öppna källor som t.ex. Internet och dagspress (OSINT), samt användandet av mänskliga källor dvs. informatörer och infiltratörer (HUMINT) (Shulsky - Schmitt 2002:11). Insamlandet av information kan ske både öppet som dolt beroende på vad situationen kräver och vad man har tillgång till (Agrell 1998:104 ff.). När informationen väl kommit på plats genomförs först en grov bearbetning där den bl.a. granskas och värderas beroende på dess innehåll och ursprung. Den jämförs här med vad andra källor sagt om samma sak i hopp om att få den bekräftad av två eller flera av varandra oberoende källor, samt sorteras och katalogiseras. Därefter tolkas och analyseras informationen i jakt på svaren på de frågor man satts att besvara av uppgiftsställaren, bedömningar och slutsatser dras sedan utifrån detta arbete. När det är gjort har råinformationen omvandlats till underrättelser, och dessa delges slutligen till berörda parter. Med detta är cykeln sluten och processen börjar om på nytt (Agrell 1998:25-30).

Underrättelsearbetet påverkas av och styrs till viss del av två särskilda faktorer, tidsaspekten och sekretessen. Tiden till förfogande avgör och begränsar den information som kan hämtas in och tas hänsyn till i analysen och dragandet av slutsatser. Ofta skall beslut fattas snabbt och det innebär ibland att underrättelsetjänsten dessvärre inte hinner med att göra allting till fullo (Agrell 1998:7). Sekretessen bestämmer t.ex. huruvida vissa källor kan användas eller inte, och i vilken utsträckning deras information kan vara nyttbar samt hur och till vem den kan spridas. Kravet på källskydd är viktigt, men ibland inskränker det på informationens användning och applicerbarhet (Agrell 1998:152). Sekretess har två sidor till sitt mynt. Den kan dels vara en förutsättning för underrättelsearbetet, likväl som den kan utgöra ett hinder för detsamma. Den kan användas både som ett skydd och ett vapen gentemot en motståndare. Var gränsen går är beroende av hur högt dess användare värderar den risk som är involverad i uppluckrandet respektive förstärkningen av dess användning (Agrell 1998:147-153).

2.1.2 Humint och människans betydelse

“Advance knowledge [...] must be gained from men for it is the knowledge of the enemy’s true situation”
- Sun Tzu

Humint (human intelligence) är information och underrättelser inhämtade från mänskliga källor av andra människor. Det är en av de mer exklusiva insamlingsmetoder som underrättelsetjänster använder sig av, och samtidigt den som förekommit under längst tid. Det är också den form som är billigast, och inte begränsas av sådant som väder och tekniska problem (Herman 1996:61).

Det finns en rad olika kategorier och typer av mänskliga källor. Dessa delas smått kategoriskt in i en modell som kallas ”humintpyramiden”, för att man lätt ska kunna se källornas respektive värde. Ju längre ner i pyramiden desto mer lättillgänglig är informationen och dess värde något mindre, och ju högre upp man kommer desto svårare är informationen att komma åt och med det följaktligen ett högre innehållsvärde. Detta gäller generellt, men undantag som bekräftar regeln återfinns givetvis. I basen av pyramiden återfinns resenärer, flyktingar, affärskontakter och ämnesexperter, i mellanskiktet huserar krigsfångar, tillfälliga informatörer, politiska motståndare samt folk i exil, och i toppen stoltserar avhoppare, informatörer och infiltratörer. Humintpyramiden illustrerar på ett bra sätt förhållandet mellan lätt- respektive svårtillgängliga källor, samt värdet av de olika nivåernas beskaffenhet (Herman 1996:61-66).

Nackdelarna med detta tillvägagångssätt är att det tar lång tid, det är politiskt känsligt, ställer höga krav på sekretess och säkerhet (både för hanterare och källa), det kan också vara svårt att bedöma och verifiera både information och källa, samt att risken för vilseledning, desinformation och kontrainhämtning är ständigt närvarande (Herman 1996:61,65).

Dess fördelar talar för att det är billigt och kostnadseffektivt, det kräver endast små resurser och har hög uthållighet, samt att man kan komma åt sådan information som inte är tillgänglig med andra medel (Herman 1996:61,65-66).

Vid en första anblick kan det tyckas att nackdelarna med denna metod skulle väga över för dess icke-användning, men det faktum att det är det enda sättet på vilket man kan komma åt den innersta kretsen hos en motståndare och få insikt i hur denne tänker och planerar väger över till metodens fördelaktiga användbarhet.

2.2 Diplomati

Diplomatibegreppet kan anta många definitioner och är ofta ett som av värdering antingen uppfattas av godo och värd försvar eller av ondo och för bekämpning (Jönsson & Hall, 2005:2). Begreppsdefinitionen är därmed också ofta färgat av perceptionen av dess värdegrund. Men för att fästa en så neutral och enkel definition av begreppet diplomati som möjligt så är det enligt Oxfords engelska lexikon ”the conduct of international relations by negotiation”.

I en grov indelning av begreppet diplomati finns det idag två större undergrupper, två spår av diplomati, track one och track two diplomacy, det första är det öppna och offentliga spåret, och det andra det hemliga och inofficiella. Fram till slutet av första världskriget var all diplomati förd bortom allmänhetens vetenskap och delaktighet vilket skapade problem i den ”nya” världen med demokratins framväxt. Istället skapades upphov till ny diplomati som präglades av öppenhet och inkludering. Denna nya diplomati blev normen för framtida förhandlingar. Förgrundsgestalten för detta nya sätt att angripa diplomati var USA:s president Wilson genom sitt kända anförande om ”open covenants openly arrived at” (Aggestam, 1996:4). Den öppna diplomatin har dock medfört problem kring vad som är offentligt och inte, viss informationsutbyte och samarbete är inte givande för allmänheten att ta del av och av den anledningen har ett behov för inofficiell och förtäckt diplomati återigen växt fram genom track two diplomacy. (Här behövs mer)

2.2.1 Track two diplomacy

Trots att normen att hemliga internationella förhandlingar inte är förenliga med demokrati och ett öppet samhälle har behovet funnits där. Efter President Wilsons citat ovan där han förespråkade det öppna samtalet gjorde han ett andra citat inte långt senare där han förklarade att han inte menade att hemliga samtal av känslig karaktär inte skulle förekomma utan att alla avtal som slöts skulle vara explicita och öppna (Aggestam, 1996:8-9). Detta grundar sig i den problematik som uppstår mellan att hemliga överenskommelser inte är förenliga med demokratiska principer och utbytet av konfidentiella handlingar mellan förhandlingsparterna.

Track two diplomacy får inte ses som en direkt diplomatisk konfliktlösare, utan vikten ska läggas på dess komplement till den officiella och öppna diplomatin (Intervju, Aggestam, 19/12). Track two diplomacy ska som bäst ses som en förlängd arm till klassisk diplomati, som en funktion att lägga grunden för (Zartman & Rasmussen, 1997:67), och i dödläge underlätta kontinuiteten av, track one diplomacy. Trots att det emellertid kan vara här som de riktiga framstegen görs, finns inget behov av en tvådelad teori kring diplomati om det är i de inofficiella och fördolda förhandlingarna som besluten tas.

I den använda litteraturen framkommer det att under begreppet track two diplomacy finns det ett flertal olika benämningar. Back-channel diplomacy, hemliga samtal, covert och clandestine diplomacy med många fler som alla bygger på samma grund vilket är att de är bortom allmänhetens insyn och vetenskap. Det som dock varierar inom begreppet track two diplomacy är bäraren av diplomatin som antingen förs genom direktkommunikation eller en medlare. Det vanligaste är att det förs genom någon form av medlare när det gäller polariserade konflikter detta kan exempelvis vara en oberoende person eller organisation i konflikten, ett annat land eller multinationella organisationer (Zartman & Rasmussen, 1997:61). En av de största anledningarna till behovet av track two

diplomacy är nämligen osäkerheten av allmänhetens reaktion. Risken är att man rör upp känslor hos allmänheten i ett läge där acceptans av förhandlingar ej än infunnits (Aggestam, 1996:10). Ett ännu större problem är det som omgärdar spoilerproblematiken. Spoilers uppträder vanligtvis när radikala förändringar från tidigare policy förhandlas fram. När det sker radikala förändringar är det ofta så att vissa intressegrupper har mer att förlora än att vinna på förändringarna vilket leder till risken att dessa grupper hellre försöker radera samarbete och diplomati än att stödja dem (Aggestam, 1996:10). Detta är vanligt förekommande i upplösningen av konflikter, och en av anledningarna till att förtäcka diplomatiskt arbete i ett fortsatt spänt läge.

2.3 Underrättelsetjänst och diplomati

Underrättelsetjänstens förhållande till diplomati och diplomater har länge varit ett av brokig karaktär. Innan underrättelsetjänster institutionaliserades som en egen organisation och funktion i den politiska byråkratin utgjorde diplomaterna de känslspröt mot omvärlden som underrättelsetjänsten idag bidrar med. Det var diplomaterna som stod i kontakt med och kände av stämningarna hos främmande makter och rapporterade detta tillbaka till sina politiska herrar. Idag utgör de en inhämtande funktion åt underrättelsetjänsten (Herman 1996:10-15). Det som rapporteras ses dock med viss skepsis på med hänsyn till att det världen runt är vida känt hur diplomater arbetar, och att den information som de kommer över är av putsad karaktär av lägre värde (Herman 1996:380). Diplomater besitter dock expertkunskaper om det land de opererar i och kan bidra med värdefull information i många hänseenden (Herman 1996:127-128, 238).

På det andra hållet bistår idag underrättelsetjänsten diplomater med information och kunskap för dem att nyttja och ta hänsyn till i sitt dagliga arbete t.ex. vid förhandlingar och andra möten av liknande karaktär (Herman 1996:155, 357, 380). Vidare kan de tillhandahålla kontakter till diplomatins företrädare i ärenden där de inte annars hade haft någon att språka med (Herman 1996:54, 214). Humint-operatörer fyller här en funktion då de kan träffa och samla in information från personer diplomater inte kan träffa av den ena eller andra orsaken (Herman 1996:61). Skillnaden mellan diplomaters och underrättelsetjänsters inhämtande egenskaper, som i övrigt båda bygger på hanterandet av mänskliga kontakter, ligger i att det diplomatiska tillvägagångssättet är internationellt sanktionerat och accepterat i och med Wien-konventionen från 1961, medan underrättelseaktivitet i främmande land betraktas som olagligt (Herman 1996:119-121).

Att ha en välfungerande underrättelseorganisation i ryggen, som har ett gott och väletablerat rykte, gagnar diplomatins utövande då det ger tyngd för dess agerande på den internationella arenan (Herman 1996:214). Därmed ligger det i diplomaters intresse att ha ett gott samarbete till underrättelsetjänsten, även om många ser på dess funktion med viss skepsis med hänsyn till det hemlighetsmakeri som omgärdar dess existens (Herman 1996:215-216).

En skillnad de två funktionerna emellan är att diplomater arbetar med vad kan kallas "political intelligence" emedan underrättelsetjänsten inriktar sig områden av militär och polisiär natur (Herman 1996:15, 16ff.).

3 Metod

Som metod grundar sig denna uppsats i en fallstudie av Nordirland. Detta utifrån möjligheten att pröva en befintlig teori på en nyutvecklande problematisering av ett fall som det tidigare finns mycket forskat kring. Eftersom hypotesen utgår från att underrättelsetjänsten är en viktig del för track two diplomacy, är Nordirland ett bra studieobjekt utifrån då den tidigare forskningen tyder på att både track two diplomacy och underrättelsetjänst här varit av vikt. Vidare är det viktigt för denna studies goda resultatberättigande att både validitet och reliabilitet håller hög nivå då operationaliseringen kvalitativt bygger på flera tidigare forskares observationer.

3.1 Fallstudie

Anledningen till valet av metoden fallstudie grundar sig i att frågeställningen kräver en empirisk studie. Den teori, track two diplomacy, som är den centrala i denna studie, vilken tillsammans med underrättelsetjänsten utgör de två variablerna för analysen av empirin. Undersökningen går ut på att utforska möjligheten att en annan variabel har inverkan på track two diplomacy och på så sätt är detta en teoriutvecklande studie (Esaiasson m.fl., 2004: 122). I detta fall blir uteliggare och avvikande observationer intressanta då de tyder på att inte alla fall kan förklaras med hjälp av teorin, utan att det finns möjligheter att utveckla den (George & Bennett, 2005: 111). Detta uttrycker underrättelsetjänsten som den oberoende variabeln (variabel X) och track two diplomacy är den beroende variabeln (variabel Y) (Esaiasson m.fl., 2004: 122). På så sätt blir det underrättelsetjänstens roll att förklara vilken inverkan på track two diplomacy den har. Graden av underrättelsetjänst förklarar hur stor roll som track two diplomacy haft för lösningen av konflikten. Om då sambandet är signifikant ökar infinnandet track two diplomacy med graden av underrättelsetjänst.

Utifrån studiens angripssätt av underrättelsetjänstens roll för fallstudien är detta en s.k. heuristisk case study (George & Bennett, 2005: 75). Detta innebär att med fallstudien kan nya variabler, som tidigare inte studerats, identifieras. Och med detta angripssätt, genom studieresultatet, kan teorin kring track two diplomacy utvecklas, om resonemangets resultat är utmärkande. För denna typ av kvalitativ utvärdering är uteliggare och avvikelser intressanta då deras orsak kan förklaras och kan hjälpa att förklara nya variabelers betydelse.

Utifrån hypotesen, och med fallstudie som metod, sätts vissa krav på valet av fallstudie. Detta måste göras med substans då det är viktigt att inte bara välja en

fallstudie för att den är intressant (George & Bennett, 2005: 83). Utifrån ett flertal konflikter av den karaktär som för studien skulle kunna vara betydelsefulla, som konflikten i Baskien, Spanien, med separatistorganisationen ETA, Palestinska grupper och Israel, är för studien konflikten på Nordirland särskilt intressant. Denna konflikt uppfyller de krav på fallstudie som utgör relevans för studien. Utöver att det är två polariserade sidor och en välutvecklad underrättelsetjänst är denna konflikt har även infinnandet av track two diplomacy dokumenterats. Denna konflikt är vidare, i förhållande till alternativen, väldokumenterad särskilt vad det gäller underrättelsetjänsten. I och med att underrättelsetjänst inte är det lättaste att hitta information om, i och med sekretess, har detta haft särskild inverkan på valet av fallstudie.

Avslutande på fallstudien är det viktigt, för studieresultatet, att kontinuerligt förhålla sig kritisk till observationerna då dess betydelse hela tiden påverkar studieresultatet. Detta är viktigt för att det återkommande händer att man i värderandet av observationer överanalyserar vikten av sambandet i viljan att resultaten ska vara av signifikans (George & Bennett, 2005: 98). Viljan att hypotesen ska stämma får inte påverka resultatet, därför måste den kritiska granskningen ständigt återkomma.

3.2 Operationalisering

Själva operationaliseringen består av att omvandla teorin till praktiken (Lundqvist, 1993, sid. 99). I denna studie utförs detta kvalitativt, först och främst genom andrahandsmaterial men även en intervju med fackkunnig på teorin, professor Karin Aggestam. Vi har även gjort försök att nå Sinn Feins partiledare Gerry Adams för intervju men inte fått svar, dock föga förvånande. För att den kritiska granskningen av materialet ska kunna påvisa signifikans av teori och detta inte bara genom att studera sambandet mellan underrättelsetjänst och track two diplomacy, utan även att analysera situationen utan underrättelsetjänsten som en faktor (Esaiasson m.fl., 2004:122). Detta är ett led i den kritiska granskningen då som George & Bennett menade att man ofta lägger för mycket vikt vid fel faktor, kan detta rätta till eventuella snedvridningar och är en viktig del för validiteten (George & Bennett, 2005:98). Eftersom validiteten innebär avsaknaden av systematiska fel, och att det som mätinstrument man använder faktiskt mäter det man ämnar mäta, är detta en viktig del (Esaiasson m.fl., 2004:61).

Reliabiliteten för materialet använt för studien, i avseendet av fallstudie, är den överlag av god kvalitet. I enlighet med Esaiasson definition av reliabilitet som undvikande av osystematiska och slumpmässiga fel, finns så pass mycket material tillgängligt att möjligheten till avstämning med flera källor inte är något problem. Vidare är det också så att visst material som biografier är det ett måste förhålla sig kritiskt eftersom det inte alltid går att verifiera, samtidigt som detta är så nära förstahandsinformation man kan komma och på så vis visas mer hänsyn.

3.3 Avgränsningar

För att studien inte ska bli för stor är det ett måste att begränsa studien, detta bland annat genom att bara använda ett fall för studien. Som tidigare nämnts är inte underrättelsetjänst ett välomskrivet ämne och därför svårare att studera, av denna anledning har tiden begränsat studien.

Utifrån att studien blir en så kallad enstaka fallstudie är den inte jämförande. Det finns en hel del kritik riktad mot denna typ av studier då det inte går att jämföra på samma sätt mellan observationer och bl.a. så kallade 'most similar' och 'most different' metoder, där man drar slutsatser utifrån likheter och skillnader mellan två eller flera observationer (Esaiasson m.fl., 2004:119). Kritiken som riktas mot fallstudier med bara en observation är att det blir mycket svårare att påvisa samband.

Så länge man bär med sig vetenskapen om vad det innebär att enbart studera ett fall, att man inte ska *övergeneralisera*, utan kontinuerligt förhålla sig kritisk till det som framkommer under studiens gång. Det är således av vikt att man tydligt poängterar vad som är signifikant för fallet, och vad som är generaliserat om, i studiens slutsatser. Detta för att andra inte ska kunna missta fallspecifika slutsatser för generella sanningar (George & Bennet, 2005:84).

4 Empiri på fallstudien Nordirland

Under empiri kommer materialet kring fallstudien Nordirland utvecklas. Utifrån frågeställningen kommer detta kapitel ta upp den empiri som är nödvändig för att först analysera rollen som track two diplomacy spelade på Nordirland och sen underrättelsetjänstens inverkan på denna.

4.1 En kort bakgrund till Nordirlandkonflikten

Konflikten på Nordirland är en som inte kan komprimeras till de senaste trettio år som vi valt att fokusera på, utan här har det rått stridigheter ända sedan medeltiden, företrädesvis med engelsmän. Men i de problem som ligger till grund för konflikten än idag, mellan katoliker och protestanter, finns en brytpunkt i historien kring 1600-talets tidigaste år. Under denna tid var England styrande över Nordirland och katoliker blev systematiskt marginaliserade och samtidigt genomförde Engelsmännen reformen "the plantation of Ulster" 1607, vilket innebar att mark som tillhörde de katolska invånarna konfiskerades och överlämnades till protestanter, först och främst från Skottland. Detta blev starten för många och långa motsättningar mellan de två trosgrunderna på Nordirland. Politik fortsatte engelsmännen implementera även i resten av Irland. Mot slutet av 1600-talet berövades alla irländska katoliker från ytterligare rättigheter däribland att välja till parlament, bli vald till parlament eller andra förtroendeposter, bli domare eller advokat, äga vapen, ge sina barn skolundervisning, köpa mark av protestanter (ej heller få eller ärva), äga en häst värd mer än 5 schilling med mycket mera. På så sätt ökade motsättningarna ytterligare. Framöver lättades dock dessa lagar kontinuerligt fram till mitten av 1800-talet då katoliker kunde sitta i parlament. Härifrån och framåt påbörjades irländska katoliker sin självständighetskamp och under den senare hälften av 1800-talet framfördes flera "Home rule" lagförslag i försök att parlamentariskt befria den Irländska ön från resten av Storbritannien. Då detta inte var i enlighet med alla Irlands invånare, då särskilt den stora grupp protestanter i Ulsterdistriktet (Nordirland), starkt motsatte sig utträde blev konflikt en realitet. Efter att lagförslaget för andra gången röstades ner bildades två år senare också ett nationalistiskt parti för katoliker som var vänligt sinnade till republiken, Sinn Fein, som får mycket starkt stöd parlamentariskt, och 1912 går så lagförslaget genom. Detta innebar att hela den irländska ön blev självständig. Motståndet mot republiken i Ulster växte sig starkare genom Edward Carson, och Ulster volunteer force lojal till dennes krav, som krävde ett undantag för de sex provinser som utgjorde Ulster. Denna kamp gav resultat 1921 då delningen till nord och syd blev en realitet och det är efter

denna tidpunkt som dagens motsättningar utkristalliseras. IRA bildas som motpol till delningen och inleder ett blodigt inbördeskrig fram till 1923. Konflikten var sedan relativt lugn fram till 1960-talet då de nya stridigheterna blossade upp efter att en medborgarrättsrörelse byggs upp och krav på jämlikhet för katoliker som tidigare sagt än var förfördelade demokratiska rättigheter vilket skapade flera demonstrationer och protester skakade det politiska etablissemanget. Efter att flera sammandrabbningar mellan republikaner och unionister beslutar sig England för att skicka fredsbevarande soldater till Nordirland, vilket till en början välkomnades av katoliker men visade sig senare skulle bli ett frustreringsmoment.

1970 delas IRA och Sinn Fein upp till två grupper, official och provisional, varpå provisional IRA, eller PIRA, förklarar krig mot England och dess närvaro på Nordirland, och de nya striderna blossar upp. Detta berodde på en stark åsiktsskillnad mellan official IRA:s vilja att hitta fredliga lösningar till konflikten och PIRA:s vilja till fortsatt militär kamp.

Bortsett från en mindre vapenvila under 1975 fortlöpte striderna fram till fredsavtalet 1994. Detta kom att kallas för "the good Friday agreement", dock skulle det vara ända fram till 1999 innan reell fred och lugn rådde på Nordirländs gator. Och den 28 juli 2005 förklarar IRA genom ett öppet meddelande att alla vapen kommer att läggas ner och ett slut på de väpnade kamperna.

4.1.1 Konflikten huvudparter och dess förhållande

Under konflikten senare tid, från 1970 och framåt, verkade ett flertal grupper i konflikten på Nordirland. För att lättare förstå resten av empirin följer här nedan de vanligast nämnda grupperna och deras tillhörighet (Pettersson, 1996:129-33).

IRA (the Irish republican army) är den mest kända republikanska gruppen. En paramilitärisk organisation tillhörande katolikerna som militärt slogs för en sammanslagning mellan Nordirland och resten av den irländska ön.

För *IRA* var *Sinn Fein* den politiska grenen som fungerade som ett vanligt parti att rösta på som även skötte diplomatiska kontakter. Partiledarposten innehavs fortfarande av Gerry Adams (tillträdde 1983) och Martin McGuinness.

SDLP (the social democratic labour party) var också ett nationalistiskt parti men hade inga formella kopplingar till *IRA* utan arbetade för att fredligt och parlamentariskt driva kravet om republik. Partiledare för den aktuella tiden var David Hume som 1998 erhöll nobels fredspris tillsammans med David Trimble partiledare för *UUP*.

UUP (Ulster unionist party) är det största protestantiska partiet på Nordirland, som skapades i samband med Home Rule förslaget. David Trimble var partiledare mellan 1995 – 2005, James Molyneaux innan honom.

UDA (Ulster defence association) är den största protestantiska, lojalistiska paramilitära gruppen med ett flertal mindre undergrupper kopplat till sig.

MI5 och *MI6* är de brittiska underrättelsetjänsterna, inrikes- (*MI5*) respektive utrikesavdelningen (*MI6*).

4.1.2 Avgränsningar

I och med att konflikten på Nordirland varit lång och omfattande har det för studien varit av vikt att begränsa detta avsnitt. Utifrån arbetets inriktning på track two diplomacy är en begränsning redan gjord. En annan begränsning är underrättelsetjänsten, men denna är inte av lika stor vikt då studien menar att först undersöka vikten av track two diplomacy på Nordirland och utifrån det värdera inverkan av underrättelsetjänsten för denna. Av denna anledning är ett urval av avgörande faktorer gjorda för att speciellt belysa track two diplomacy tillfällen samt mer övergripande stycken för underrättelsetjänsten på Nordirland.

4.2 Track two diplomacy på Nordirland

Man kan utan att få problem med validitet säga att track two diplomacy varit högst deltagande i fredsprocessen på Nordirland. Om detta råder det i tidigare forskning inga tvivel om. Men frågan som är intressant, är track twos relevans för fredsprocessen. Under 1990-talet har det råddit flera diplomatiska kontakter av typen track one, öppna förhandlingar, både med 10 Downing Street och med andra aktörer. Track two kan och bör, som i tidigare kapitel förklarar, vara just en katalysator för att track one diplomacy överhuvudtaget ska kunna uppstå. Det är därför inte bara av vikt att förstå vilken kvantitet track two diplomacy utgjort, utan viktigare är hur den påverkat just track one. Paradoxalt nog inleds därför nu rubriken track two diplomacy med underrubriken track one diplomacy.

4.2.1 Track one diplomacy

Under 1990-talet då fredsprocesserna på Nordirland på allvar framarbetades går det att isolera tre diplomatiska förhandlingar som är mest intressanta, ”Downing Street Declaration”, Sinn Fein samtal med Bill Clinton och slutligen ”the Good Friday agreement”. Ordningen är kronologisk.

I december 1993 skapades ett dokument kallat för ”Downing Street Declaration”. Detta dokument var ett som initierats redan 1991 av David Hume då kallat ”A Strategy for Peace and Justice in Ireland”, skapat i efterdyningarna till en förödande ny bombningskampanj i Belfast med omnejd. Detta dokument skulle dock gå igenom elva omskrivningar över nästan två år innan det resulterade i ”Downing Street Declaration”. Humes första ansats till dokumentet togs utifrån att han hade haft god kontakt med de flesta parterna i konflikten, Sinn Feins Gerry Adams genom Father Alec Reid, Irlands taoiseach (premiärminister) Charles Haughey och Nordirlands secretary of state Peter Brooke, och han kände att han kunde inkorporera dessas ståndpunkter i en brett och gemensam handling för fred (Feeney, 2002:376-7). Men som sagt blev detta svårare sagt än gjort, då ständiga kompromisser och omförhandlingar hela tiden förändrade dokumentet och när det väl blivit klart ville inte Sinn Fein delta, och John Major att kompromissa. I korta

ordalag var kontentan av dokumentet att inga förändringar kommer att göras som skulle kunna förändra Nordirlands status i Storbritannien, men även Irlands rätt till självbestämmande, alltså ganska tvetydig. Storbritannien deklarerade även att de inte hade "egoistiska, strategiska eller ekonomiska intressen" i Nordirland.

Under 1994 blev president Bill Clinton väl påpassad av flera aktörer som Irländska regeringen samt ett flertal inflytelserika irländska amerikaner, att bevilja Gerry Adams visa för besök till USA i ett försök att förstå och externt släppa in Sinn Fein till förhandlingsbordet (Feeney, 2002:402-3). Mycket till anledning att Sinn Fein nu utslutits från förhandlingar p.g.a. det stela läget efter Downing Street declaration. Bill Clintons mening till detta tros vara att bryta dödläget i förhandlingarna. Detta var dock en nagel i ögat på den brittiska regeringen och premiärministern John Major som starkt motsatte sig denna gest, och dagarna efter vägrade ta emot samtal från Bill Clinton (Feeney, 2002:403). Resultaten av dessa samtal var först en medial uppmärksamhet och därmed en ökad förståelse för republikanernas mål. Genom flertalet samtal både i USA och på Nordirland blev Bill Clinton ett medium för den republikanska rörelsens krav.

På långfredagen (Good Friday) den 10 april 1998 kom så det stora genombrottet för fredsförhandlingarna på Nordirland, "the Good Friday Agreement" signerades efter att både Nordirlands och Irlands befolkning röstat till klar fördel för avtalet. Detta avtal var frukten av många och långa förhandlingar sedan "Downing Street Declaration" gick i stöpet. Avtalet byggde på att överlämna bestämmanderätten till Nordirlands tillhörighet till befolkningen av hela den irländska ön. Alla parter kände sig som vinnare, då republikaner såg möjligheterna till sammanslagning, mens unionisterna såg att sammanlänkningen med unionen blev mindre hotad (English, 2003:297-301). Det var för detta åstadkommande som Hume och Trimble samma år fick dela på Nobels fredspris. Vidare fick detta konsekvenser för IRA:s militära inställning, som innebar en vapenvila, men de lämnade dock inte in sina vapen som länge varit ett krav från unionister. Först inlämning sedan samtal, vilket ansågs av många inte var möjligt då detta skulle anses som en kapitulation, att visa sig svag. Det skulle dröja till 2005 innan IRA helt avväpnades.

4.2.2 De hemliga kontakterna med Sinn Fein

Under konfliktens gång på Nordirland har det funnits ständiga band som hållits dolda. Många av dessa kontakter har nu i efterhand studerats närmre vilket lett till att förståelsen för konfliktens gång utvecklats. Det finns särskilda band som värderats som viktigare än andra och har därför blivit värda egna rubriker nedan, genom Father Alec Reid och Michael Oatley. De som blev nyckeln till konfliktens lösning var särskilt två personer Gerry Adams och Martin McGuinness, som var de enda öppna och anträffbara personerna företrädande den militära grenen av den republikanska rörelsen. I och med det prekära läget dessa två hade gällande förtroende och spoilerbenägenhet från de representerade höll de medvetet en fördold linje vid samtal med "fienden" vilket passade Engelsmännen väl i och med att de officiellt inte förhandlar med terrorister.

Redan under 1980-talets mitt till 1990 hade Gerry Adams flitiga kontakter med de engelska styrande. 1986 öppnades en kontakt upp mellan Adams och Tom King som under tiden var brittisk minister för Nordirland. Denna kontakt godkändes av dåvarande premiärminister Thatcher. De kontakter som fördes mellan Adams och King användes för att förstå varandras positioner i konflikten. I ett brev från Adams som bekräftar detta ställer han sex frågor som frågar ut King om allt från självbestämmande, republikanernas möjlighet till självrepresentativitet i förhandlingar, till unionisternas roll (Moloney, 2002:248-50).

Vidare hade Gerry Adams senare fortsatt kontakt med engelsmän ända upp till premiärministersposten då John Major satt vid makten. Dessa dialoger utgjordes av 16 brev och 4 muntliga dialoger fram till 1993, då Major och Adams igen skulle kommunicera men detta avblåstes på inrådan av rådgivare efter IRA då på Engelsk mark (Kennedy- Pipe, 1997:156).

Detta är två exempel på två kontakter av hemlig karaktär och nedan redogörs för andra samtal som har varit av större vikt för fredssamtalen.

4.2.3 Father Alec Reid – en hjälpande hand

Fd. Alec Reid var en av de mer framstående personerna för fredsprocessen på Nordirland. Han är präst i den katolska kyrkan och var en påskyndande faktor för att de olika politiska sidorna av den katolska delen av befolkningen på Nordirland skulle träffas och förhandla. Dessvärre finns det inte mycket om dessa samtal offentliggjort då fd. Alec Reid inte gärna, knappt alls, gjort intervjuer om dessa samtal, men tidigare forskning har visat på att vikten av dessa samtal, vilka var hemliga under dess gång, varit av betydelse för fredsprocessen (Feeney, 2002: 347).

Fd. Alec Reids arbete var mångfasetterat men främst arbetade han som medlare mellan olika parter i konflikten varav det största mellan ledande gestalter för SDLP och Sinn Fein och däribland respektive partiledare David Hume och Gerry Adams (Patterson, 1997: 226-227). Detta lyckades han genomföra genom att skriftligen bjuda in de två parterna under november 1987.

Trots att SDLP och Sinn Fein befinner sig på samma sida om den stora politiska partitioneringen mellan republikaner (nationalister) och unionister. Men på den nationalistiska sidan gjordes också en skillnad mellan de provinsionella republikanerna, IRA och Sinn Fein, och de mer fredligt sinnade konstitutionella republikanerna som främst företrädades av SDLP. Och trots deras stora åsiktslikhet var David Hume (SDLP) öppet kritisk till IRA:s väpnade kamp varpå han fick uthärda flera attentatsförsök av IRA (English, 2003: 263-4).

Under då den senare delen av 1987 till september 1988 löpte dessa möten, men när de avslutades hade man dock inte lyckats producera något gemensamt ställningstagande eller beslut. Trots detta lyckades man skapa goda relationer och kontakter för framtida samarbete där framförallt Hume och Adams samtal fortsatte över de nästkommande åren och genuin tillit framarbetades vilket gjorde framtida samtal möjliga (English, 2003: 264). Samtalen mellan partierna ledde

även fram till att de två partierna öppet kunde mötas vilket de gjorde under 1988 vilket var ett lika stort steg för båda parter.

Under 1989 träffades Hume och Adams fyra gånger genom fd. Alec Reid där man fortsatte tidigare diskussioner vilket var ett stort steg för fredsprocessen då David Humes enda agenda här var att få IRA att gå med på ett avslut av den väpnade kampen. Samtalen fortlöpte även efter detta och bar frukt under påsken 1993 då de två kom fram till ett gemensamt uttalande att de två politiska partierna instämmer i och ställer sig bakom de internationellt framtagna principerna för självbestämmande av det irländska folket (Feeney, 2002: 350).

Att fd. Alec Reid gjorde dessa informella och hemliga möten möjliga innebar alltså ett stort steg framåt för fredsprocessen på Nordirland.

4.2.4 Michael Oatley – Intermediären

Michael Oatley var officerare för MI6, den engelska underrättelsetjänsten, från slutet av 1960-talet. Hans primära arbete inom organisationen var underrättelse kring terroristklassade organisationer bland annat i mellan östern och främst på Nordirland. Michael Oatley har blivit mycket uppmärksammad i fallet Nordirland då han tagit kontakt med personer inom IRA för hemliga samtal.

I början av 70-talet tog Oatley tillsammans med James Allan i kontakt med två republikaner, Jimmy Drumm och Proinsias Mac Airt, som båda var väl insatta i IRA med anledningen att skapa kontakt på insidan. Detta gjordes med intentionen att sända signaler att England var redo att dra sig ur Nordirland men denna tillbakadragning krävde samarbete (English, 2003:178-9). Detta backades upp av dåvarande premiärministers uttalande att engelsmän nog inte skulle klara av ytterligare fem år av våld på Nordirland, men en utdragning var inte explicit uttalat. Dessa kontakter ledde sedan fram till en vapenvila som varade i ungefär ett halvår med kontinuerliga samtal mellan de båda parterna. Från britternas sida visade sig senare att utdragningen var en bluff för att stärka underrättelsetjänstens grepp om Nordirland, samt att skapa ytterligare opinion inom IRA för en fredlig lösning av konflikten. I september 1975 ett halvår efter vapenvilans start genomskådade IRA engelsmännens strategi och återtog det väpnade spåret (English, 2003:179). Men de kontakter som Oatley skapade skulle visa sig vara mycket värda framöver med. Och dessa kontakter som Oatley med flera andra inom den republikanska rörelsen fortsatte, och var ständigt närvarande i konflikten, men fram till 1993 är dessa möten mindre belysta och är än idag inte något välomskrivet. Vad man dock vet är att Oatley var väldigt skicklig i sin förmåga att skapa kontakter inom den republikanska rörelsen och att han ofta gjorde så på eget initiativ vilket visar på en förståelse av Oatley för motparten (Scott, 2004:15). Detta har inte varit universellt för Oatley utan flera andra agenter har på samma sätt varit självgående och skapat diplomatiska kontakter, däribland är Frank Steele väl omnämnd.

1993 skedde det en brytpunkt i samarbetet med IRA. I ett hemligt meddelande från Martin McGuinness, andreman i Sinn Fein, förklarade han för engelsmännen att konflikten var för dem över och att man nu behövde hjälp att

avsluta den, men att denna skulle göras tillsammans för att förhindra tron att IRA kapitulerat i media och de egna leden. Att McGuinness faktiskt hade skrivit och skickat detta råder idag inga tvivel om men eftersom IRA och Sinn Fein då inte ville kännas vid det visade bara ytterligare på dess känsliga karaktär. Efter detta startades nya hemliga förhandlingar upp och engelsmännen använde sig av Oatley som nu längre inte längre arbetade för MI6, men fortfarande åtnjöt respekt i Nordirland, för att omhänderta dessa informella samtal (Smith, 1995:200-2). Samtal som senare skulle visa sig vara av vikt för fredsarbetet.

4.3 Underrättelsetjänstens roll i konflikten

Under arbetets gång har det framkommit att de sista 30 åren av konflikten på Nordirland varit präglade av en omfattande underrättelsenärvaro och dess arbete. Det är inte för inte som det hänvisas till som "the dirty war", syftandes till bedrivandet av ett underrättelsekrig i skymundan av den öppna kampen. Begreppet hänvisar även till det faktum på vilket sätt stridandet har skett, IRA:s asymmetriska taktik bestående av gerilla- och terroristmetoder, och britternas respons på detta (Dillon 1991:xix-xxii).

Där reguljära metoder inte har någon tillfredsställande effekt måste man söka nya sätt att angripa problemet med och anpassa sig till situationen. I Nordirland har underrättelsetjänsten varit det sätt på vilket britterna anpassat sig. Från början av 1970-talet och fram till åtminstone slutet på 1990-talet har underrättelsetjänsten varit engagerad i konflikten (Harclerode 2000:315f.). Utöver SIS, MI5 och RUC Special Branch så har hela den brittiska militära styrkan, med ingående specialenheter, haft underrättelsetjänst i olika former som huvudprioritet (Herman 1996:152-153).

Force Research Unit (FRU) var den enhet som handhade informatörer och infiltratörer ur både IRA och lojalistlägret. Dess verksamhet (humint) är den som är belagd med störst sekretess, och vars kontakter tillhandahöll den mest explicita informationen (Ingram & Harkin 2004:25ff.). FRU lyckades infiltrera IRA och UDA på djupet, och man hade högt uppsatta infiltratörer i båda organisationerna. Hos IRA hade man en kontakt med kodnamnet "stakeknife" (Frank Scapaticci) som hade en chefsbefattning i dess säkerhetsunderrättelseenhet, och hos UDA hade man dess motsvarighet till "stakeknife" i Brian Nelson (Ingram & Harkin 2004:61ff., 179ff.).

14th Intelligence company (the Det) arbetade med övervakning i olika former gentemot kända och mindre kända personer ur IRA för att få kunskap om och insikt i deras göromål med syfte att kunna förhindra våldsdåd (Harclerode 2000:323ff.). De samarbetade i sitt utövande med andra underrättelseenheter, såsom FRU, MI5, och RUC SB. Deras arbete, tillsammans med andra motsvarigheter, ledde till att IRA:s aktiva verksamhet begränsades (Harclerode 2000:328, 341).

Royal Ulster Constabulary Special Branch (RUC SB) arbetade liksom FRU med handhavandet av mänskliga källor på bred front (Dillon 1991:385). Det kan

här nämnas att SB hade en infiltratör (agent "Carol") i den underrättelsecell som leddes av Davy Adams, Gerry Adams bror/systerson (McGartland 1997:124,146). En djupt placerad källa med tillgång till bra information således. Man låg dessutom bakom rekryteringen av Joe Fenton vars värde som källa tillhörde det allra högsta skiktet (Dillon 1991:315ff.).

SIS (MI6) och MI5:s arbete var också i månt och mycket baserat på mänskliga kontakter (Davies 2004:46ff.). Deras verksamhet verkar dock ha varit på en högre nivå än de ovan, och baserade mycket av sitt arbete på samverkan med andra underrättelseenheter. Sedan MI5 tog över huvudansvaret för underrättelsearbetet i Nordirland från SIS gavs man också en samordnande roll och ett övergripande ansvar all underrättelseaktivitet i konflikten (Davies 2004:56).

5 Analys av empirin

För att återgå till det inledande kapitlet är målet med denna studie att först värdera av vilken vikt track two diplomacy haft för fredsprocessen på Nordirland sen försöka utröna vilken roll som underrättelsetjänsten haft för denna. Att den första delen av frågeställningen är viktig säger sig själv då underrättelsetjänstens roll track two diplomacy inte är av någon som helst betydelse om inte track two diplomacy är det för fredsprocessen.

5.1 Track two diplomacys roll för fredsprocessen

Track two diplomacy har spelat en viktig roll för fredsprocessen på Nordirland. Genom den empirin över konflikten ovan går detta antagande att påvisa.

I en korsläggning mellan de tre stora diplomatiska förhandlingarna, dess framsteg för fred och track two diplomacy har det visat sig att denna typ av diplomati spelat en viktig roll. För "Downing Street Declaration" går det att visa på den roll som Father Alec Reid spelade genom att skapa en kontakt mellan SDLP och Sinn Fein. Bland annat var det dessa samtal som låg till grund för Humes initiativ till deklARATIONEN. Utan ett samarbete och tidigare sammanträden hade den gemensamma förståelsen för varandras sak inte funnits där och en sådan process varit mycket svårare att få till stånd, trots att förhandlingarna inte gav resultat.

Utän Martin McGuinness communique med engelska representanter under 1993 och, något kanske mindre viktigt, Gerry Adams kontinuerliga kommunikation med John Major gjorde 1998 "the Good Friday Agreement" möjligt. Det var här liksom i det tidigare försöket till deklARATIONEN viktigt att förstå varandras ståndpunkt och hitta en gemensam grund för alla parter att stå på. Som Churchills citat lyder var det så att kompromissen till "the Good Friday Agreement" gjorde så att alla såg att de fått den största biten av kakan. Detta är det avtal som håller än idag och lett till IRA:s avvärpning och har varit det mest avgörande avtal för Nordirlands framtid sedan delningen.

Så under dessa två stora fredsförhandlingar går det att visa att track two diplomacy varit en drivande faktor som, i enlighet med intervjun med Karin Aggestam, varit ett komplement, kanske till och med en förutsättning för konfliktlösningen.

5.2 Analys av underrättelsetjänsten på Nordirland

Underrättelsetjänsten har i fallet Nordirland fungerat likt ett virus. Man opererade och infiltrerade inom alla tänkbara och otänkbara områden, och från alla håll och kanter. På detta sätt ”åt” man upp motståndarens organisation inifrån. Man hade mer eller mindre koll på nästintill allt som försiggick inom de republikanska leden, men oavsett hur stor koll man hade så kunde man inte förutspå allt.

Genom att nyttja underrättelsetjänsten på detta sätt, och applicera ett högt tryck på deras aktivitet, i kombination med att upprätta en bakvägskanal till det högsta ledarskapet inom IRA lyckades man få dem att tänka i andra banor och söka en alternativ utväg. Då en kontakt genom underrättelsetjänsten redan var etablerad fanns det ingen anledning att ta in nya människor med hänsyn till ärendets delikata natur och det absoluta kravet på sekretess. Således bedrev underrättelsetjänsten aktivt diplomatiska förhandlingar i upptakten till det som senare resulterade i en öppen fredsprocess som så småningom ledde fram till ”the Good Friday agreement”.

5.3 Underrättelsetjänstens roll för Track two diplomacy

Underrättelsetjänsten har haft en mycket framträdande roll i konflikten på Nordirland och track two diplomacy likaså. Den korsbefruktningen mellan dessa två, som vi menade att studera, är i allra högsta grad verklig. Utöver den traditionella roll som underrättelsetjänsten haft på Nordirland, har det även enligt empirin ovan förts funktioner som inte varit av den traditionella sorten.

Michael Oatley har spelat en viktig roll på Nordirland i egenskap av officerare för MI6. Han har skapat kontakter med väl insatta män i IRA och skickat vidare dessa kontakter till diplomater samtidigt som han också själv agerat som medlare i konflikten. Att även andra officerare och agenter har tagit samma steg som Michael Oatley står klart, däribland Frank Steele trots att han är mindre omskriven. Michael Oatley som blev så välrenommerad att han även efter att han slutat arbeta för MI6 blev återinkallad för att agera motpart till Martin McGuinness.

Trots att detta som tidigare sagt inte är den traditionella rollen för en underrättelseofficer är det en som kan advokeras för då underrättelsetjänstorgan ofta besitter den information som kan vara nödvändig för att lösa dödlägen.

6 Slutsatser

Denna studies mål har varit att utröna om track two diplomacy spelat roll för fredsprocessen på Nordirland samt att studera om underrättelsetjänsten har en inverkan på denna form av diplomati. Hypotesen sa att i stela och polariserade konflikter krävs det en välutvecklad underrättelsetjänst för att skapa direktkontakt mellan parterna.

Konflikten på Nordirland har varit en långdragen konflikt där de två stridande sidorna varit mycket polariserade i förhållande till varandra. Idag råder det en fred som visat sig vara hållbar och denna studie har visat att utan track two diplomacy hade man troligtvis inte uppnått samma goda och snabba resultat. Mycket beroende på de redan sen tidigare utarbetade förhållandena till varandra samt en förståelse för respektive ställningstagande och vilja till fred genom kompromiss.

Underrättelsetjänstens omfattande nyttjande av humint i kombination med övervakning är det som tycks ha använts mest flitigt och haft störst effekt. Detta angreppssätt uppfattas ha haft betydelse för och bidragit till den så småningom framgångsrika fredsprocessen.

Den samlade underrättelsekårens gemensamma insatser begränsade effektivt IRA:s verksamhet, och man kunde sedermera manövrera sin motståndare till att i skymundan sätta sig ner vid förhandlingsbordet. Man har dock inte på ett direkt sätt varit inblandade i utövandet av ”track two diplomacy”. Vad de eventuellt har åstadkommit är att genom sitt intensiva arbete fått IRA tänka i andra banor, och på så sätt skapat förutsättningar för hemliga samtal.

Den brittiska underrättelseofficeren Michael Oatley har i studien visat sig vara mycket betydelsefull för den hemliga diplomati som uppkom efter att han skapat kontakter inom IRA, bland annat vapenvilan 1975 och samtal inför fredsförhandlingarna 1993. Underrättelseväsendet har på så sätt visat att den kan verka som ett fordon för track two diplomacy. Men vad som studien också visar i kontrast till hypotesen är att den inte är ett krav för förekomsten av track two diplomacy i polariserade konflikter så som den på Nordirland.

Litteraturförteckning

- Agrell, Wilhelm, 1998. *Konsten att gissa rätt: underrättelsevetenskapens grunder*. Lund:Studentlitteratur.
- Clark, Robert M., 2004. *Intelligence analysis: a target-centric approach*. Washington:CQ Press.
- Davies, Nicholas, 2004. *Dead men talking*. Edinburgh:Mainstream Publishing.
- Dillon, Martin, 1991. *The dirty war*. London:Arrow Books.
- English, Richard, 2003. *Armed struggle: the history of the IRA*. London: Macmillan.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wägnerud, Lena, 2005. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad. 2:a upplagan*. Stockholm:Norstedts juridik AB.
- Feeney, Brian, 2002. *Sinn Fein: a hundred turbulent years*. Dublin:Teh O'Brien Press Ltd.
- George, Alexander L., Bennett, Andrew, 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge:MIT Press.
- Harclerode, Peter, 2000. *Secret soldiers*. London:Cassell Co.
- Herman, Michael, 1996. *Intelligence power in peace and war*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Ingram, Martin, Harkin, Greg, 2004. *Stakeknife: Britain's secret agents in Ireland*. Dublin:The O'Brien Press Ltd.
- Lowenthal, Mark M., 2003. *Intelligence: from secrets to policy. 2:a upplagan*. Washington:CQ Press.
- Mallie, Eamonn, McKittrick, David, 1997. *The fight for peace: the inside story of the Irish peace process. 2:a upplagan*. London:Mandarin.
- McGartland, Martin, 1997. *Fifty dead men walking*. London:Blake Publishing Ltd.
- Moloney, Ed, 2002. *A secret history of the IRA*. London:Allen Lane the Penguin Press.

Pettersson, Jan, 1996. *Vapenvila*. Uppsala:Global.

Rienecker, Lotte, Jørgensen, Peter Stray, 2002. *Att skriva en bra uppsats*. Upplaga 1.2. Malmö:Liber AB.

Shulsky, Abram N., Schmitt, Gary J., 2002. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. 3:e upplagan. Dulles:Potomac Books Inc.

Smith, M.L.R., 1995. *Fighting for Ireland? The military strategy of the Irish republican movement*. London:Routledge.

Wallensteen, Peter, ed., 1998. *Preventing violent conflicts: past record and future challenges*. Uppsala: Department of peace and conflict research, Uppsala university.

Artiklar

Scott, Len, 2004. "Secret intelligence, covert action and clandestine diplomacy" i *Intelligence and national security*, 19:e volymen, nr.2, sommaren 2004, sid. 322-341. Taylor & Francis Ltd.

Intervju

061219 kl. 0945-1000, Eden rum: 433. Karin Aggestam, Professor på statsvetenskapliga institutionen i Lund, om "track two diplomacy".